

MARI DOMNITORI ROMÂNI, CTITORI DE MĂNĂSTIRI LA SFÂNTUL MUNTE ATHOS – PETRU RAREȘ

Comandor (r) dr. Ioan DAMASCHIN*

Sfântul Munte Athos, în fapt una din cele trei peninsule, care se desprind în Marea Egee din marea peninsula Halkidiki, situată în partea de nord a Greciei, este cel mai sfânt și mai important loc pentru lumea creștină, îndeosebi cea ortodoxă, după Mormântul Domnului și Țara Sfântă. Are o lungime de 55 Km, o lățime cuprinsă între 10 și 15 Km și o înălțime de 2054 m – Vârful Aton¹.

I se mai spune și Grădina Maicii Domnului. Tradiția spune că Maica Domnului, însoțită de Sf. Ioan se îndrepta spre Insula Rodos, locul în care Iisus Hristos i-l hărăzise pentru a-i propovădui învățăturile.

În Sf. Munte Athos se află 20 de mănăstiri, 12 de schituri și peste 200 de chilii, unde de mai bine de un mileniu, monahi – sfinți, cuvioși, sihaștri, rugători - au rezistat primejdiilor de tot felul, ori războaielor, smerindu-se și apărând dogmele credinței ortodoxe.

Ctitoriile domnitorilor români la Sf. Munte au constat în construcția sau refacerea de biserici, trapeze (săli pentru servitul mesei), bucătării, arsanele (porturi), turnuri de apărare, apeducte, alte anexe, ce erau absolut necesare monahilor, care se nevoiau și se rugau în aceste locuri sfinte. Contribuțiile și generoasele danii ale celor aproape o sută de domnitori din Țara Românească și Moldova, începând cu Basarab I, la anul 1350, dar și ale multor ierarhi, dregători ori mari boieri pământeni, în cele aproximativ cinci secole, au făcut ca mănăstirile să reziste vicisitudinilor vremii, care au bântuit de-a lungul unui mileniu Sfântul Munte: cotropitori, pirați, răufăcători, calamități, uzura datorată timpului etc.

Cea mai mare calamitate s-a produs însă în anul 1424, când Imperiul otoman, în plină ascensiune și însetat de cuceriri, a preluat *manum militari* sub jurisdicția sa Sfântul Munte. Înalta Poartă a impus grele biruri, drept condiție a păstrării autonomiei Republicii monahale. Fără ajutorul venit din Principatele Române, în primele trei secole, la care s-a adăugat și cel venit din imperiul pravoslavnic rus, începând cu Ecaterina cea Mare, cu siguranță Mănăstirile din Sfântul Munte nu ar fi supraviețuit.

În afară de ctitorii la mănăstiri și schituri, foarte multe danii ale domnitorilor români, atestate prin Hrisoave domnești care constau în sume mari de bani, odoare de mare preț – relicvarii pentru sfinte moaște, epitrahile, icoane, odăjdii, toate ornate cu pietre sau metale prețioase, dar și alte obiecte bisericești de mare preț care, în cea mai mare parte, au rezistat vremurilor, se găsesc în biblioteci, în altare sau în alte locuri, spre cinstire și păstrare.

Toate aceste danii constând în sume mari de bani se făceau cu ocazia vizitelor unor monahi greci, de cele mai multe ori cu Sfinte Moaște, la Curțile celor

* Prim vicepreședinte Liga Navală Română, filiala Constanța.

¹ Ieromonah Ștefan Nuțescu, Sfântul Munte Athos, Ed. Schitul Dimitrie Lacu, p. 5.

două Țări Române, la care se adăugau *metocurile* a căror închinare era întărită de *hrisoave* domnești.

Metocurile erau mănăstiri, biserici, sau grupuri de biserici, de pe teritoriul Țărilor Române, închinat Mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos care erau scutite, parțial sau total, de dări pentru domnie. Acestea, după ce-și opreau cele necesare pentru propria întreținere, trimiteau cea mai mare parte din uzufructul averilor lor – moșii, sate, livezi, locuri de prisacă, vii, case, oi, vite, etc. – către mănăstirile din străinătate, asigurând cele necesare vieții monahale. Spre exemplu, Moldova avea închinat un total de 215 proprietăți din care: Mănăstirilor de la Sfântul Mormânt – 101, de la Sfântul Munte – 87, Muntele Sinai – 12, Constantinopol – 5, Alexandria – 3, Antiohia – 2 și Grecia – 5².

Constantin C. Giurescu afirmă, întemeiat pe statisticile oficiale, că în anii 1830, numai în Muntenia erau 202 mănăstiri, din care 133 erau închinat Locurilor Sfinte³.

Pentru colectarea bunurilor din Țările Române, provenite de la *metocurile* închinat, care plecau „*la Mănăstirile de Jos*”, s-au înființat epitropii la Iași – mănăstirile Trei Ierarhi sau Sfântul Sava și la București – Mănăstirile Cotroceni sau Văcărești. Aceste epitropii erau compuse din delegați ai mănăstirilor de la Locurile sfinte: Sfântul Mormânt, Muntele Athos, Muntele Sinai, Patriarhia din Constantinopol, Patriarhia din Alexandria, Patriarhia din Antiohia, Biserica din Grecia⁴.

În susținerea celor de mai sus voi reda și opiniile unor personaje avizate în legătură cu ctitoriile și daniile domnitorilor români la Sfântul Munte Athos.

Porfirie Uspenski (+1885) – cercetător al Sfântului Munte Athos, scria: „*nici un alt popor pravoslavnic nu a făcut atâta bine pentru Athos, cât au făcut românii*”⁵.

Arhimandritul Efrem, egumenul Mănăstirii Vatopedu, declara la Universitatea din București, în cadrul vizitei sale în România, din anul 2000: „*Noi, cei din Sfântul Munte, suntem datori în vecii vecilor Bisericii Ortodoxe Române! Nu uităm că domnitorii români, după împărații bizantini, sunt ctitorii celor mai multe mănăstiri aghiorite*”⁶.

Arhimandritul Ioanichie Bălan, în lucrarea „*Pelerinaj la Muntele Athos*” afirmă: „*Sunt cele mai substanțiale dintre toate daniile acordate de vreo țară ortodoxă Muntelui Athos. Ajutoarele românești au fost generale, permanente și constante pentru toate mănăstirile, timp de cinci secole în șir. Ele au fost făcute*

² Colecția Revistei „Mănăstiri Ortodoxe”, nr. 29, pp. 10 – 11.

³ Constantin C. Giurescu, „Principatele Române la începutul secolului XIX”, Ed. Științifică, București, 1957, p. 138.

⁴ Teodor Bodogae, preot dr., „Ajutoare Românești la Mănăstirile Sfântului Munte Athos” Chișinău, p. 91.

⁵ Hristianskyi Vostok, Afon, Vol. II, p. 334.

⁶ Vlad Mischevca, „Ștefan cel Mare și Sfântul Munte Athos”, Revista Limba Română, nr. 4-6 anul XIV, 2004.

totdeauna dezinteresat, cu singura obligație de a fi pomeniți donatorii permanent la slujbe. Acest fenomen, fără egal în istoria lumii creștine, exprimă dărnicia, bunăstarea, filantropia și marea evlavie a poporului român într-o lungă și grea perioadă din trecutul neamului⁷.

Domnitorul Petru Rareș – ctitor de mănăstiri în Moldova

Secolul al XVI-lea în care Petru Rareș a fost domnitorul Moldovei mai este cunoscut în Țările Române ca fiind secolul în care circula zicala: „*anul și domnul*”. Zicala avea acoperire în faptul că încontinuu existau lupte între diverse grupuri de boieri, care sprijineau pe cei cu pretenții la ocuparea scaunului domnesc, a luptelor dintre acești pretendenți, adesea, fratricide și nu în ultimul rând, conta mărimea peșcheșurilor ce luau drumul către Înalta Poartă. Nu rareori, tronul era ocupat pe perioade foarte scurte, domnitorii alternând la tron doar câteva luni de zile sau chiar săptămâni.

Petru Rareș a rămas în istorie ca unul dintre marii domnitori ai Moldovei, urmându-i la tron lui Ștefăniță Vodă, nepot al lui Ștefan cel Mare. Născut în anul 1483, este fiul nelegitim al lui Ștefan cel Mare și al Mariei, descendentă a familiei de boieri Cernat, căsătorită anterior cu un boier din Hârlău, pe nume Rareș. Familia de boieri Rareș avea moșii întinse în zona Galațiului, care cuprindea și lacul Brateș, foarte bogat în pește.

Lui Petru Rareș i se mai spunea „Măjerul”, deoarece înainte de a fi domnitor fusese negustor de pește pe care-l transporta cu carele, așa zisele „măji”, trase de patru sau șase boi.

Petru Rareș a domnit în două perioade istorice: 1527 – 1538 și 1541 – 1546. Predecesorul său, Ștefăniță Vodă (1517 – 1527), nepot al lui Ștefan cel Mare, a murit de tânăr, mai probabil otrăvit, dar înainte de a-și da duhul, cunoscând faptul că acesta era fiul lui Ștefan cel Mare, l-a recomandat dregătorilor și înalților ierarhi pentru a ocupa tronul. După discuții aprinse și verificarea înscrisului lăsat mamei lui, aceștia au hotărât înscăunarea lui Petru Rareș ca domn al Moldovei.

Cronicarul Grigore Ureche în *Letopiseșul Țării Moldovei* spunea: „*fiindu Ștefan Vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvântu, ca de să va săvârși el, să nu puie pe altul la domnie, ci pre Petru Măjerul, că l-au poreclit Rareș, dipre numele muierii ce au fostu după alt bărbat, târgoveț de Hârlău, de l-au chemat Rareș. Așa pre Pătru aflându-l și adevărindu-l că ieste de osul lui Ștefan Vodă, cu toții l-au ridicatu domnu, ghenuarie 20. Carile apucându-se de domnie, niminea de nădejde nu s-au scăpatu, că pace și odihnă era tuturora și ca un păstoriu bun și străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghia și nevoia ca să lățască ce au apucat. Că nimica după ce au dobândit domniia n-au izbăvit, ci de războaie s-au apucat și la toate îi mergiia cu noroc*”. (...). Mai departe scria: „*Cu adevărat era ficior lui Ștefan Vodă cel Bun, că întru-totul semăna cu tătâne-său, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândeia, lucruri bune făcea, țara și moșia sa ca un păstor bun o ocrotea, judecată pre dreptate făcea. Altmintrilea de stat era om*

⁷ Ioanichie Bălan, Arhimandrit, „Pelerinaj la Muntele Athos”, Ed. Mănăstirii Sihăstria, 2005.

cuvios și la toate lucrurile îndrăznește și la cuvântu gata, de-l cunoștea toți că iaste harnic să domnească țara”⁸.

Un Tablou votiv, aflat la mănăstirea Moldovița, județul Suceava, îl prezintă pe domnitorul Petru Rareș, împreună cu Doamna Elena și copiii.

Petru Rareș a avut 3 soții. Cu prima soție a avut două fete: Ana – căsătorită cu domnitorul valah Vlad Înecatul (domnitor care la înapoierea de la o mare petrecere, venind spre București s-a înecat, în timp ce traversa călare râul Dâmbovița) și Maria, măritată cu Ioan Movilă, viitoarea mamă a voievozilor Ieremia și Simeon Movilă.

Cu cea de a doua soție, Maria, a avut doi copii: pe Bogdan și pe Chiajna, viitoarea soție a lui Mircea Ciobanul.

Cu a treia soție, Elena Ekaterina Brancovici, care era nepoata Despinei Brancovici, soția lui Neagoe Basarab, a avut pe Iliaș, Ștefan, Constantin și Ruxandra, viitoarea soție a lui Alexandru Lăpușeanu.

Apărând interesele Moldovei, Petru Rareș a intrat în diverse alianțe împotriva celor care-i amenințau țara. A luptat alături de Ferdinand de Habsburg, împotriva lui Ioan Zapolia, pe care l-a învins la Feldioara, la 22 iunie 1529, primind, în schimb, cetățile: Bistrița (pe care nu a ocupat-o niciodată), Ungurașul, Ciceul și Cetatea de Baltă.

În anul 1530 Petru Rareș a ocupat Pocuția de la polonezi, dar a pierdut-o la 22 august 1531, fiind învins de Ioan Tarnovski la Obertyn. Iscusit conducător militar l-a învins pe Aloisio Gritti, trimis de Suleyman Magnificul să facă ordine în Transilvania. În realitate, sultanul dorea să îl instaleze guvernator al acestei provincii. În toamna anului 1538, Suleyman Magnificul a început campania împotriva lui Petru Rareș, sosind în fruntea unei armate de 200.000 de oșteni, între care 3.000 de valahi ai lui Radu Paisie și tătarii lui Sahib Ghirai. Deși dispunea de o armată de 70.000 de moldoveni, Rareș s-a văzut nevoit să fugă, datorită trădării boierilor Trotușanu, Mișu, Crasnăș și Cozma, ale căror capete le va trimite sultanului, la revenirea sa pe tronul Moldovei, în 1541.

Soliman Magnificul a ocupat Cetatea Sucevei, fără luptă, când a și prădat-o, luând inclusiv spada lui Ștefan cel Mare, care astăzi poate fi admirată într-o vitrină de la Muzeul Top Kapî din Istanbul.

Petru a fost nevoit să fugă cu familia în Ardeal, trecând granița, deghizat în pescar. Legenda spune că Petru Rareș, împreună cu Elena Doamna, cu copiii și câțiva boieri credincioși a trebuit să treacă munții în Ardeal, către cetatea lor de scăpare, numită a Ciceului. Ajunși la poalele Muntelui Todirescului, Petru și-a lăsat soția și pe prunci la loc ferit, lângă niște stânci mari și el a plecat mai departe, în căutare de oșteni credincioși care să-l însoțească.

Rămasă și cu grija copiilor, dar și a averii pe care-o purtau cu ei, Doamna Elena s-a ascuns de primejdia unui atac turcesc într-o peșteră, deoarece sultanul trimisese cete de ieniceri în urmărirea lor. Odoarele de mare preț, avute cu ei, nu a mai apucat să le tăinuiască.

⁸ Grigore Ureche „Letopisețul Țării Moldovei” Ed. Minerva, București, 1978, p. 99.

Înainte de năvălirea otomană însă, s-a auzit un tunet asurzitor și o mare rostogolire de stânci care au acoperit intrarea în peșteră ascunzându-i de ochii osmanlıilor, dar au îngropat și comoara domnească. „*Acesta era prețul salvării noastre*”, a rostit atunci despotița, mulțumind lui Dumnezeu pentru purtarea Lui de grijă. De atunci, Muntele Todirescului se cheamă Muntele „Rarău”, iar uriașele stânci ce pot fi admirate azi, venind dinspre Suceava, se cheamă „Pietrele Doamnei”.

În Moldova, Petru Rareș are mai multe ctitorii printre care: Moldovița, Humor și Pobrata (Probota). A reclădit Mănăstirea Bistrița, ctitorie a lui Alexandru cel Bun și biserica Căpriană (Republica Moldova).

Domnitorul Petru Rareș s-a distins nu numai prin construcția de biserici și mănăstiri dar și prin înfrumusețarea acestora cu fresce care nu au egal în întreaga creștinătate, făcând astfel vestit geniul pictural moldovenesc în întreaga lume. A fost înmormântat la ctitoria sa, Mănăstirea Probota, județul Suceava.

După moartea lui Petru Rareș, fiica sa, Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușneanu va ctitori două biserici în Botoșani: „Sfântul Gheorghe” și Uspenia, unde va fi botezat, în anul 1850, marele poet național Mihai Eminescu. Alături de Rareș, ea a reclădit ctitoriile voievodale Moldovița, în anul 1532 și Bistrița Neamțului, în anii 1541 – 1546.

Domnitorul Petru Rareș – ctitor al Mănăstirii Caracalu din Sfântul Munte Athos

Domnitorul Petru Rareș are mai multe ctitorii la mănăstirile din Sfântul Munte Athos astfel: Caracalu, Dionisiu, Sfântu Pavel, Esfigmenu, Constamonitu.

Cele mai importante contribuții Sfântul Munte ale domnitorului moldovean le-a avut la Mănăstirea Caracalu. În anul 1535, în timpul primei sale domnii, începe reconstrucția *Katholikonului* (Biserica mare) și a întregului ansamblu de chilii de la Mănăstire⁹.

Lucrările au fost continuate apoi de ginerele său, Alexandru Lăpușneanu și de fiica sa, Ruxandra.

Tradiția spune că voievodul Petru Rareș l-a trimis pe marele spătar al său, pe nume Petru, cu mulți bani ca să înnoiască Mănăstirea Caracalu. Sosind la Sfântul Munte, acesta a fost convins de alți călugări că sunt nevoi mult mai mari și le-a dăruit o parte din bani. Din suma care i-a mai rămas a reușit să construiască doar zidul de apărare al turnului portului. Aflând acest lucru, domnitorul Petru Rareș s-a mâniat foarte tare și i-a spus să-și folosească banii proprii pentru a termina lucrările. În caz contrar îi va tăia capul. Marele spătar a venit în țară, și-a vândut moșiile și cu ajutorul unor boieri dintre rudele sale s-a înapoiat și a încheiat lucrările. În continuare a rămas la Sfântul Munte și s-a călugărit sub numele de Pahomie. Turnul de la portul Mănăstirii este una dintre construcțiile cele mai frumoase de la Sfântul Munte și poate fi admirat din largul mării. A fost construit de Petru Rareș, în anul 1534 și are o înălțime de 21,60 metri. Inscripția pe o placă

⁹ Anton Fabian, „O istorie cronologică a Sfântului Munte Athos”, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 42.

de marmură glăsuiește: „*Eu, Petru Voievod / Ioasaf monahul ctitor / Siropulos Dionisos, hagiul și mai marele meșterilor, anul 1534, s-a săvârșit turnul și zidul de apărare*”.

Turiștii străini care-și petrec sejurul în Grecia au ocazia de a efectua croaziere pe mare cu nave de pasageri ajungând astfel și în apropierea Sfântului Munte (la o distanță de cca 500 de metri). Au astfel ocazia să admire Turnul portului mănăstirii, construit de Petru Rareș.

Petru Rareș – ctitorii la alte mănăstiri din Sfântul Munte

Petru Rareș a realizat ctitorii și la alte mănăstiri din Sfântul Munte Athos.

Între anii 1535 – 1538 a refăcut aripa de răsărit a *Katholikonului* (Biserica principală) Mănăstirii Dionisiu, distrusă în urma incendiului din 25 octombrie 1525. Împreună cu Doamna Elena, pe timpul celei de a doua domnii, în anul 1545, dăruiește Mănăstirii un *epitrahil*, realizat la un atelier din Moldova, țesut în fir de aur și argint¹⁰.

În anul 1545 a finalizat construcția Turnului de apărare al Mănăstirii Sfântul Pavel, începută de Neagoe Basarab și a donat mănăstirii o icoană reprezentându-l pe Sfântul Gheorghe¹¹.

În anul 1542 Petru Rareș acordă Mănăstirii Constamonitu o danie anuală de 6.000 de *aspri*¹².

În anul 1546 acordă o danie anuală Mănăstirii Esfigmenu¹³.

GREAT ROMANIAN RULERS, FOUNDERS OF MONASTERIES AT THE HOLY MOUNT ATHOS, PETRU RARES

-abstract-

Key Words: Rareș, Athos, church, cells, Pavel Constamonitu.

Petru Rareș, the illegitimate son of Stephen the Great, was one of the great Romanian rulers who contributed with the founders to the monasteries of Holy Mount Athos. His most important foundation was the Caracalu Monastery. Thus he founded the Church, the port, the monks' cells, the defense tower. He also founded the defense tower of the Saint Paul Monastery and made important monetary donations to the Constamonitu and Esfigmenu Monasteries.

¹⁰ Anton Fabian, „O istorie cronologică a Sfântului Munte Athos”, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 44.

¹¹ „Treasures of Mount Athos”(Tezaurul Muntelui Athos), Tesaloniki, 1997, pp. 147 – 148.

¹² Anton Fabian, „O istorie cronologică a Sfântului Munte Athos”, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, pp. 42 – 43.

¹³ *Ibidem*, pp. 74 – 76.